

Vidkun Quisling og 9. april.

108131

Noen refleksjoner over Quislings opptreden 9. april, i tilknytning til Anton Ulstads udmerkede innlegg i Folk og Land 1/1987 : I hovedsak kan spørsmålet sees enten fra et juridisk eller fra et moralisk synspunkt. Avhengig av hvilket man velger, vil man kunne nå frem til meget forskjellige konklusjoner, ikke nødvendigvis bare til de to som skal skisseres her. Men de øvrige vil antagelig i det vesentlige bare bli varianter av disse :

Velger man det første utgangspunkt, vil man umiddelbart måtte si at det ikke tilligger noen borger å "avsette" konstitusjonelle myndigheter og selv ta deres plass, og aller minst når fremmed stridsmakt står i landet. Det er statskupp. Derimot ikke nødvendigvis forræderi, som uttrykkelig forutsetter en forrædersk hensikt. Ingen lovgivning godtar statskupp, men ettermæle og historie kan gjøre det. Historisk sett er så godt som alle gjeldende konstitusjoner "ulovlige" i henhold til den som var før. Ut fra dengang rådende rettsforhold kan forsåvidt forsøket på å etablere full norsk selvstendighet i 1814 sees på nettopp som statskupp. Oftest vil bedømmelsen bero på om det var vellykket eller ikke. Quislings var ikke det. Dertil kommer, og særlig i politikk, at man gjerne selv vil bedømmes ut fra virkelige eller foregitte hensikter, og bedømmer andre ut fra resultatene, når disse ikke var gode. "Rettsoppgjøret"s menn hadde det lett. Allerede spørsmålet om det uten Quisling, kunne vært enda nye verre, var farlig kjetteri.

[1940-45]

[Like galt eller ka]

Fra en moralisk synsvinkel blir spørsmålet -og kanskje svaret- et annet. Her er motivet avgjørende. At Quisling med sin fortid skulle ha hatt annet enn gode motiver, er hverken innlysende eller sannsynlig. Hvorfor i hans fortid eller i hans karakter er det noe som gjør det rimelig å tillegge ham slike. Tvert imot. Er det da ikke rimelig å anta at de var edle ? Det er tankevekkende idag å se tilbake på hvorledes general de Gaulle i sine erindringer for snart 40 år siden fullt ut tilkjente sine verste fiender på Vichy-siden. Gle motiver. Forklaringen er innlysende : de Gaulle hadde selv ikke snø av skyld i sitt lands misère, og kunne i kraft av sin egen innsats være romslig. Her var situasjonen anderledes. De Gaulle var stor, som hans verk var det. Hva som var her, vet vi.

Etter man da altså i tilfellet Quisling overfor en mann hvis motiver nok var gode, men hvis situasjonsbedømmelse var grunnleggende gal ? Så enkelt er det ikke. Nettopp her er det at spørsmålet for alvor floker seg til : Gamle Hoff i "Farmand" sa engang at "det farligste ved Quisling var at han hadde rett !" Og Hoff tok ikke feil i det. Mange før andre i Norge så Quisling uovertrekket opp over Europa, og advarte mot de konsekvenser det måtte få, om forsvaret forfalt ble ligende nede og politikken ikke lagt om.

Han forutså kort sagt 9. april og det som siden fulgte. (9. april skyldtes selvfølgelig ikke Quislings besøk i Berlin: En krigsførende stormakt sprer ikke krefte på nye krigsskueplasser for å gjøre en fremmed politiker en tjeneste. Det får være måte på elskverdighet mot gjester.) Utfallet av felttoget i Norge ville heller ikke bli litt annerledes, om Quisling den skjebnesvangre kvelden ikke hadde foretatt seg eller sagt noe som helst. Hva så?

Uten å bruke ordet, var det egentlig nødretten Quisling påberopte seg. Den finnes av innlysende grunner ikke noe sted kodifisert, men antas i siviliserte land å kunne påberopes når lov brytes for å redde et vesentlig større rettsgode enn det som krenkes eller tapes. Nødrett er for såvidt den individuelle nødvergeretts forlengelse inn i det konstitusjonelle plan. Og her er vi ved det avgjørende punkt i situasjonen og Quislings bedømmelse av den, - og for kommende tiders av ham: Det han hadde advart mot, var inntruffet. Med de rådende storpolitiske konstellasjoner var det meget mulig at Norge kunne komme til å dele Polens skjebne. Det var tidligere av en offiser i Stortinget karakterisert som "drap" på den norske ungdom, med den øvelse og det utstyr den i 1940 hadde, i krig. Fra Regjeringen var uttrykkelig sagt at vi hadde et "vaktvern" som ikke skulle føre krig. Hva skulle det da? Det logiske måtte altså være at forsvarssabotørene i regjeringen tok konsekvensen av sin egen politikk, som deres danske partifeller gjorde. Det gjorde de ikke, men Quisling forsøkte å ta den for dem. Selv gjorde de ikke annet enn å forsvinne, uten å ha gitt noe klart direktiv i noen retning. Til full sans og samling om noen bestemt politikk kom de egentlig ikke siden, heller. En bisarr situasjon: Det brukne levers menn i regjeringen vil føre krig, eller lar den i alle fall bli ført, mens offiseren og forsvarsagitatoren Quisling ikke vil: Det er for sent, og denne krigen er egentlig ikke vår. Ikke engang det. Til dette kommer også Quislings syn på regjeringen som ulovlig: Den var utgått fra et Storting som uten lovlig hjemmel hadde forlenget sin egen funksjonstid med et år. Valg skulle vært holdt i 1939. Statskuppet retter seg dermed mot myndigheter som selv er utprunget av et statskupp! Mot denne bakgrunn er det Quislings problem - og problemet Quisling - må sees.

Quisling var seg sin posisjon i det tragiske skjæringspunkt mellom jus og moralsk imperativ fullt bevisst. Mot slutten av sin tale til Høyesterett sa han: "Jeg vet at jeg blir objektivt bedømt etter juren, men jeg vil også be om at man tar hensyn til de kjensgjerninger som jeg har pekt på ellers ...". Høyesterett ledet av mannen som 15. april offentlig hadde takket Quisling for "på nytt å ha vist sitt fedrelandssinn" hverken ville eller kunne ta hensyn til disse "andre kjensgjerninger". Men det vil en lidenskapslös historie gjøre, i en fremtid som alt er begynt. Politikernes tid er øyeblikket. Men, med et ord av de Gaulle: Fremtiden varer lenge.

Asbjørn